

RELIGIONSDIALOG OCH INTERRELIGIÖS SAMVERKAN I SVENSKA KYRKANS FÖRSAMLINGAR 2016

EN KVANTITATIV STUDIE
MAGDALENA NORDIN

INNEHÅLL

Bakgrund till studien	3
Vad har undersökts – definitioner	4
En tillbakablick på interreligiöst samarbete	6
Enkäten – frågorna och svaren	9
Svenska kyrkan och religionsdialog	10
Svenska kyrkan och interreligiös samverkan	13
Sammanfattande analys	16
Litteraturlista	18

”Den viktigaste och för kristendomen mest avgörande frågan i vår tid av ökad globalisering med mångkulturalism och alltmer frekventa religionsmöten på alla nivåer som följd, är utan tvekan hur vi som kristna förstår vår relation till människor med annan tro.” (Runesson 2007, s. 95)

BAKGRUND TILL STUDIEN

På kyrkomötet 2014 beslutade Svenska kyrkan att genomföra en kartläggning av Svenska kyrkans interreligiösa och interkulturella sammanhang. En sådan genomfördes från hösten 2015 till hösten 2016 av Peter Lööv Roos, samordnare för interreligiösa frågor vid kyrkokansliets ekumenikenhet, vilket utmynnade i rapporten *Svenska kyrkans interreligiösa sammanhang. Översikt och exempel* (2016). Genom främst kontakter med stiftshandläggare för religionsmötesfrågor, men även genom besök i olika verksamheter och intervjuer med ansvariga, kartlades detta arbete. Rapporten är emellertid inte heltäckande, utan är tänkt att ge kunskap om vad som pågår på internationell, nationell, regional såväl som lokal nivå när det gäller Svenska kyrkans interreligiösa sammanhang, och därmed också kunna vara en inspiration till fortsatt interreligiöst samarbete.

Som en komplettering till den mer kvalitativa kartläggningen togs det till enkätundersökningen Kyrkbussen 2016 med två frågor som handlade om religionsdialog och två frågor om interreligiös samverkan. Denna rapport är en redovisning och analys av svaren på dessa fyra frågor.

VAD HAR UNDERSÖKTS – DEFINITIONER

Interreligiösa och interkulturella samarbeten har i frågorna i Kyrkbussen benämnts som religionsdialog och interreligiös samverkan. I missivbrevet till frågorna fanns följande text med:

Det religiösa landskapet blir allt mer mångfaldigt: en allt större del av befolkningen i Sverige har annan religiös tillhörighet än kristen. Inte minst genom flyktinginvandringen har även små orter och glesbygden blivit mångreligiös. Det är därför av intresse att inventera vad som görs i Svenska kyrkans församlingar när det gäller möten med människor av annan tro, så att kunskapsöverföring och delande av erfarenheter möjliggörs. Mötena med människor av annan tro kan ske i olika former, som social samvaro, samtal och dialog (religionsdialog) och i praktisk samverkan och praktiskt arbete (interreligiös samverkan).

I detta framkommer två förklaringar till vad religionsdialog och interreligiös samverkan kan vara. I detta fall är religionsdialog att förstå mer som ett samtal och interreligiös samverkan mer som ett praktiskt genomförande. Med en bred förståelse kan interreligiös samverkan till exempel handla om styrelsemedlemmar i en ideell organisation eller att olika religiösa organisationer tillsammans med andra organisationer ordnar en manifestation mot våldet i samhället. I dessa fall är det inte det religiösa utövat hos organisationerna eller personerna som är grunden för samarbetet utan något annat. En annan utgångspunkt kan vara att det handlar om fler än *en* religion eller *ett* religiöst samfund som är inkluderat och att denna pluralitet framhålls som verksamhetens utgångspunkt. Med en sådan utgångspunkt skulle även ekumeniskt arbete kunna ingå i begreppet. I den samverkan som bedrivs är utgångspunkten att det *ska* vara interreligiöst (inter-samfund) och att det underförstått, eller uttalat, är något positivt i sig, eller att det får positiva följder för deltagarna, deras respektive samfund eller för det omgivande samhället.

Andra mer organiserade former av samverkan kan definieras som religionsdialog, religionsteologi och religionsmöten. Religionsdialog skulle kunna förstås som ett organiserat samarbete mellan människor eller religiösa organisationer vars primära och manifesta funktion är just det interreligiösa. I definitionen ingår till exempel inte organiserat samarbete mellan religiösa individer eller religiösa organisationer vars primära eller manifesta syfte inte bygger på det interreligiösa. En vanligt förekommande förståelse av begreppet religionsdialog är att den delas in i fyra olika former: Det levda livets dialog som handlar om när människor med olika religionstillhörighet möts i vardagen och där religiösa frågeställningar kan komma att aktualiseras. Den andra formen, dialog om sociala frågor eller handlingens dialog, har sin utgångspunkt i ett gemensamt problem. Den tredje formen, intellektuell dialog, handlar om ett samtal om det religiösa innehållet och är den form som är mest studerad. Avslutningsvis finns det som benämns som den kontemplativa eller den religiösa erfarenhetens dialog, där man tillsammans genomför religiösa ritualer (Ahlstrand 2008, s. 66–69; Ahlstrand 2005, s. 64–67; Åmell 1999, s. 65–66).

Professorn i missionsvetenskap Kajsa Ahlstrand definierar religionsdialog som ”den praktik där troende från olika religioner möts och genom samtal försöker hitta vägar att leva tillsammans med respekt för varandras olikheter” (Ahlstrand 2005, s. 8), vilket hon sätter i kontrast till religionsteologi som utgörs av ”den teologiska reflektionen över den egna religiösa traditionens förhållande till andra religioner” (Ahlstrand 2005, s. 8). Med religionsmöten avses det som är den ovan nämnda första formen av religionsdialog, det levda livets dialog, och handlar om att religioner, eller snarare människor med olika religiös tillhörighet, möts av andra orsaker än de religiösa (Alwall 1999, s. 16).

En uppdelning i två perspektiv på religionsdialog förekommer också; ”tro möter tro” och ”människa möter människa”, där det förstnämnda utgår från en dialog som

i högre utsträckning handlar om en intellektualiserad dialog främst mellan religionsföreträdare. I det senare perspektivet kan även en sådan intellektuell dialog förekomma, men där betraktas detta snarare som ett medel än som ett mål för dialogen. Målet handlar om att bygga upp goda relationer mellan människor med olika religions-tillhörighet (Palmlblad 2005, s. 63–64).

En annan uppdelning av religionsdialog och religions-teologi är utifrån vilken grundhållning som arbetet eller mötet sker. En sådan typologi kan vara att arbetet sker utifrån tanken om exklusivism, inklusivism eller pluralism. Exklusivism står här för att man genom att ställa sig mot andras religion kan finna sin egen. Inklusivism att man försöker finna det som är gemensamt, men att tolknings-företrädet ligger hos den egna religionen och pluralism där mångfalden är både målet och medlet (Stenmark 2002).

Hit hör även begreppet mission, vilket vanligtvis mer hör samman med spridandet av en lära än med en dialog om densamma. Mission kan förstås som ”strävan efter att införliva den andre i den egna religionen (Runesson 2007, s. 104), men det finns ett flertal förståelser av detta begrepp. Jag kommer av utrymmesskäl inte gå närmare in på dem och för den som vill veta mer rekommenderas Kajsa Ahlstrands text i *Tro & Tanke* 2000:1. I den texten förhålls begreppet mission även till evangelisation och proselytism.

Vi behöver också beakta att främst kyrkobaserad religionsdialog och interreligiös samverkan många gånger kan ske utanför det organiserade arbetet i församlingarna eller att det genomförs helt utanför organiserat församlingsarbete (Nordin 2014). Det har ofta formen av projekt med en tidsbegränsning och de ekonomiska resurserna för arbetet ingår inte i den allmänna budgeten utan kommer ofta från externa medel, till exempel från olika stiftelser. Religionsdialog och interreligiös samverkan på församlingsnivå, och i vissa fall även på regional och nationell nivå, bygger ofta på enskilda individers initiativ, vilket kan innebära att arbetet inte stöds av alla eller finns med i församlingarnas grundläggande uppgifter. I kyrkoordningen för Svenska kyrkan ingår dock att bedriva mission – vilket kan inkludera interreligiösa samarbeten – som en av församlingarnas grundläggande uppgifter, något som jag menar visar på vikten av att definiera begreppen. Dessutom kan församlingarna finnas i områden där det saknas andra religiösa samfund att samverka med, eller där församlingarna upplever det som att den religiösa mångfalden är för liten för att det ska motivera interreligiös samverkan.

Som möjligt att inkludera i begreppen religionsdialog och interreligiös samverkan skulle jag även vilja lägga till det arbete som sker inom församlingarna med nyblivna medlemmar som är immigranter till Sverige, och där många tidigare inte tillhört en luthersk kyrka. Svenska kyrkan är trots allt det samfund i Sverige som har flest

FOTO: JAKOB WIRÉN/NOB

Ärkebiskop Antje Jackelén och Lamia Elamri från den humanitära organisationen Islamic Relief på besök i Järsövå i Hälsingland där de tillsammans invigde ett andaktsrum på asylboendet, öppet för alla trosriktningar

antal (om än ej högst andel) människor med utländsk bakgrund bland sina medlemmar, cirka 230 000 personer kan räknas dit (Nordin 2016). Med det stora antal människor som under 2015 kom till Sverige kan detta antal komma att öka. Det är också tydligt att en stor del av Svenska kyrkans interreligiösa samverkan sker inom kyrkans flyktingarbete till vilket staten i december 2015 bidrog med 17 miljoner kronor (*Trossamfundet och flyktingarna* 2017, s. 8) och till vilket Svenska kyrkan omfördelade 70 miljoner kronor sammanlagt under 2015 och 2016 (Hellqvist & Sandberg 2016, s. 61).

EN TILLBAKABLICK PÅ INTERRELIGIÖST SAMARBETE

Sverige har under en lång tid varit religiöst homogent. Från landets kristnande har kristendomen varit den religion som varit dominerande och det är först under de senaste 50 åren som vi finner ett större antal människor i Sverige som har en annan religiös tillhörighet än den kristna, eller som är kristna men tillhör Katolska kyrkan eller de ortodoxa och österländska kyrkorna.¹ Samtidigt måste vi vara medvetna om att de religiösa minoriteter som vi finner i dagens Sverige är ytterst små i jämförelse med det antal människor som är medlemmar i Svenska kyrkan. Om man ställer antalet medlemmar i Svenska kyrkan i förhållande till den religiösa riktning som uppskattas ha flest antal tillhöriga, nämligen islam, så blir förhållandet 6,1 miljoner mot cirka 500 000 tusen, det vill säga att 6,1 procent av Sveriges befolkning tillhör Svenska kyrkan och cirka 5 procent uppskattas tillhöra islam (Nielsen & Otterbeck 2016, s. 90).² När det gäller andra religiösa samfund är antalet än mindre; cirka 150 000 tillhör de ortodoxa och österländska kyrkorna, cirka 100 000 den katolska kyrkan; de frikyrkliga samfund har sammantaget cirka 300 000 medlemmar och man räknar med att det finns cirka 25 000 buddhister, cirka 20 000 judar, cirka 20 000 Jehovas vittnen, cirka 10 000 hinduer och cirka 8 000 mormoner i Sverige. Sikherna beräknas vara cirka 3 000, bahá'í har cirka 1 000 tillhöriga och scientologerna har cirka 500 aktiva

medlemmar i landet.³ Går vi tillbaka i tiden är dessa grupper än mindre. I början av 1970-talet fanns det som exempel cirka 52 000 katoliker i Sverige och på 1930-talet räknade man med att det fanns cirka 500 personer som tillhörde de ortodoxa och österländska kyrkorna och cirka tio muslimer (Stoor 2002, s. 37–39).

Att ha en medvetenhet om denna skillnad i storlek på olika samfund i Sverige är av stor betydelse om man ska förstå hur det interreligiösa samarbetet sett ut och ser ut i Sverige. Det är dessutom inte bara samfundens storlek i fråga om antal medlemmar som är viktigt att beakta utan även samfundens organisationsform och etablering i samhället samt deras resurser i form av bland annat pengar, ledare, anställningar och utbildningar. Att Svenska kyrkan är det samfund i Sverige som varit mest drivande när det gäller det mer organiserade interreligiösa samarbetet (Nordin 2014; Roald 2002, s. 85; Alwall 1999, s. 17), är därför inte förvånande.⁴ Jag återkommer till detta i slutet av detta avsnitt.

1 Sverige har sedan 1779 tillåtit judar att leva i landet, men då med stora restriktioner. Efter andra världskriget kom också ett flertal judar till landet. Antalet judar i landet har emellertid inte varit fler än dagens ca 20 000 (Andersson 2009, s. 339).

2 Att beräkna antal människor i Sverige med olika religionstillhörighet är svårt eftersom den enda statistik som finns att tillgå är antalet medlemmar i samfund, vilket för många samfund är ett främmande sätt att räkna religiös tillhörighet på, samt att medlemskap inte egentligen säger så mycket om människors religiösa tillhörighet och religiösa tro.

3 Att beräkna tillhöriga till olika samfund i Sverige är svårt eftersom medborgares religiösa tillhörighet inte får registreras. Beräkningarna i den här redovisningen bygger både på Nämnden för statligt stöd till trossamfunds (SST) statistik över samfundens uppgifter på betjänade i samfundet (<http://www.sst.a.se/statistik/statistik2015.4.50877827159454eb8c36207.html>) och uppskattningar som bland annat utgår från så kallad *origin proxy* som innebär att man utgår från den religiösa sammansättningen i det land som immigranter kommer ifrån och drar slutsatsen att de som utvandrar från landet utgör ett religiöst genomsnitt.

4 Den genomgång som följer är på intet sätt heltäckande. För det första har det försiggått och försigår interreligiöst arbete över hela Sverige på olika nivåer som skulle ta allt för stort utrymme att gå igenom (och dessutom vara ett för omfattande arbete att samla in än vad som ryms i den här rapporten). Även det interreligiösa samarbete som finns dokumenterat är så pass omfattande att det i sin helhet tar ett allt för stort utrymme.

En av de första böckerna om religionsmöten i Sverige, *Kristendomens möte med religionerna* av religionshistorikern Carl Gustav Diehl, skrevs 1961 och kom som en respons på att Diehl upplevde att man som kristen nu även i Sverige mötte ”främmande” religioner. Det mer etablerade religionsdialogiska arbetet kom dock inte igång i Sverige förrän under 1970-talet och gällde då främst dialog mellan kristna och judar. 1979 bildades Samarbetsrådet för Judar och Kristna. Samarbetet mellan kristna och judar kom under 1980 att även inkludera muslimer (Ahlstrand 2008, s. 65–66; Aneer 1999, s. 257–259). Svenska kyrkan har sedan 1990-talet initierat ett flertal projekt som riktar sig till muslimer i Sverige och en enkätundersökning som gjordes i mitten av 1990-talet till Svenska kyrkans pastorat visade att av de pastorat som hade fler än 5 000 invånare bedrev ungefär en tredjedel någon form av religionsdialog med muslimer (Alwall 1999, s. 16–19).

Hur många religionsdialogprojekt som sedan dess har genomförts i eller utanför Svenska kyrkans regi går det inte få någon kunskap om, eftersom det varken bokförs eller sammanställs, men man kan anta att de inte har minskat sedan mitten av 1990-talet.⁵ Vad som istället framhållits är att det under 2000-talet skett ett ökat intresse och ett ökande interreligiöst samarbete (*Nyhetsbrev Centrum för religionsdialog i Stockholms stift* 2010, nr 3; *Kyrkans Tidning* 2010–12–16).⁶ Nedan följer några exempel på senare tids interreligiösa samarbeten.

Ett tidigt interreligiöst samarbete som fortfarande bedrivs och som fått stort genomslag i Sverige (och internationellt) är skolprojektet Abrahams barn. Det initierades av lärare i Rinkeby 1991 och utmynnade i stiftelsen Abrahams barn. Projektet spreds senare till församlingar i Svenska kyrkan som i samarbete med skolor genomför arbetet inom skolornas religionsundervisning. Abrahams Barn beskriver sin verksamhet som ”religiöst och politiskt obundet och arbetar med konfliktförebyggande pedagogiska program för skolans alla stadier. Målsättningen är att sprida och fördjupa kunskap om religiösa traditioner i Sverige” ([www.http://abrahamsbarn.se/](http://abrahamsbarn.se/)).

Ett annat projekt som Svenska kyrkan varit del av med stort genomslag är Kunskapsutveckling för möten med islam, som kom att kallas Svenska kyrkans islamprojekt, och som bedrevs mellan 1996 och 1999 på uppdrag av kyrkomötet 1995. Projektets syfte var att bidra till ”kun-

skapsutveckling, dialog och religionsteologisk reflektion kring Svenska kyrkans möte med muslimer i Sverige” (Alwall 1999, s. 17; Ahlbäck 1997). Det här projektet ingick som en del inom Svenska kyrkans arbete med dialog kallat Tro möter tro och som initialt behandlade relationen till judendomen (*Möten med islam* 2008). Inom projektet anordnades kurser för Svenska kyrkans anställda och möten med företrädare för islam.

Senare religionsdialog och interreligiös samverkan som pågått och nära studerats är det som genomförts på Hisingen i Göteborg. I Marika Palmblads prästmötesavhandling *Det nya landet* (2005) görs genom en djupgående analys av denna dialog mellan kristna och muslimer mellan 1998 och 2004 och visar på dess utmaningar och möjligheter.⁷

Även boken *En bra plats att vara på* (2016) av Kristina Helgesson Kjellin beskriver på ett djuplodande sätt Svenska kyrkans interreligiösa och interkulturella arbete. I boken framgår ur ett antropologiskt perspektiv hur det inomkyrkliga nätverket Framtiden bor hos oss, vilket vänder sig till församlingar i storstadsmiljöer med en stor kulturell och religiös mångfald, initierades år 2000 och genomfördes under dess första 15 år. Den ovan nämnda rapporten *Svenska kyrkans interreligiösa sammanhang* (2016) av Peter Lööv Roos ger en bra inblick i interreligiösa sammanhang där Svenska kyrkan ingår och visar på en stor aktivitet och variation i den interreligiösa samverkan.

Idag sker det mesta av det religionsdialogiska arbetet i Sverige på lokal nivå,⁸ men man finner även flera nationella initiativ. Bland dessa finns ekumeniska samarbeten såsom Sveriges kristna råd (SKR) som bildades 1992 som en utveckling av Svenska Ekumeniska Nämnden från 1932 och Sveriges frikyrkosamråd (FRS). Det finns även ett muslimskt samarbetsråd, Sveriges muslimska råd (SMR) och ett interreligiöst, Sveriges interreligiösa råd (SIR). Sveriges interreligiösa råd bildades 2010 på initiativ av Svenska kyrkan och består för närvarande av 17 ledamöter, fem kristna företrädare, tre muslimska, två judiska, och en buddhistisk, bahai, sikh, hinduisk, mandeisk, alevitisk samt en företrädare för Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga (<http://interreligiosaradet.se/medlemmar/>). Målet för rådet är att ”främja och skapa förutsättningar för interreligiöst samarbete i Sverige, lyfta fram religionens roll för att skapa fred och samförstånd i världen och utgöra en röst gentemot religionsfientlighet” (*Trossamfund i Sverige*, 2013). Dessutom tillhör ett flertal religiösa samfund i Sverige även internationella interreligiösa organisationer så som Parliament of World’s Religions.

5 Thomas Stoor framför i sin avhandling *Mellan mission och dialog: kristna trossamfund och mötet med det mångreligiösa Sverige* från 2002 att interreligiöst samarbete i Sverige på 1990-talet var sällsynt i Sverige (Stoor 2002, s. 252).

6 Ett exempel på detta är just Centrum för religionsdialog i Stockholms stift som tillkom 2008 och som även om det är en del av Stockholms stift har ett nationellt uppdrag. Ett annat exempel är ett interreligiöst center i Göteborg som bildades 2012 med representanter från femton religiösa samfund.

7 Avhandlingen tillkom på uppdrag av biskop Lars Eckerdal 1999 som en prästmötesavhandling, och motiverades av att ”den förändrade situationen i Sverige kräver en teologisk reflektion” (Palmblad 2005, s. 7)

8 För att läsa mer om lokalt interreligiöst arbete rekommenderas Peter Lööv Roos rapport *Svenska kyrkans interreligiösa sammanhang. Översikt och exempel* (2016).

Den forskning som jag själv bedrivit om interreligiöst samarbete på lokal nivå i Sverige åren 2010–2011 visar att sådana projekt ofta är otydliga i sin organisation och i sina mål. De är många gånger beroende av enskilda personers initiativ och engagemang och riskerar att lösas upp när dessa personer försvinner från samarbetet. De initieras och drivs ofta av Svenska kyrkan. Det finns en obalans mellan de medverkande samfundet när det gäller hur de är etablerade i samhället, vilken organisationsform de har, hur ledarskapet ser ut och upprätthålls, tillgång till möteslokaler och möjligheter till offentligt utrymme. Det finns också en obalans i resurser i form av bland annat pengar, ledare, anställningar och utbildningar, men också skillnader i om de har en majoritets- eller minoritetsposition, deras uppfattade religiösa trovärdighet, genusnormer och konflikter i ursprungsländer. Allt detta sammantaget påverkar och försvårar samarbetet (Nordin 2017; Nordin 2014, se även Jersblad 2011, s. 50–51 och Palmblad 2005, s. 52–54).

De olika förutsättningarna, som innebär att samfundet har olika position i samhället, kommer även att få betydelse för samarbetet eftersom det är ett samfundsarbete som görs tillsammans med andra och innebär något annat än det arbete som sker inom samfundet. Arbetet inom samfundet sker nästan alltid oavsett yttre omständigheter, emedan samarbetet med andra samfund endast kan göras om de yttre omständigheterna medger det, till exempel genom en lokal religiös pluralitet. Det här innebär att motiven till att samarbeta inte alltid finns tydliggjorda inom samfundet, vilket kan leda till att de

olika förutsättningarna för att samarbeta blir avgörande för om ett samarbete alls ska uppstå eller för hur arbetet ska kunna fortlöpa.

Dessutom innebär interreligiöst samarbete att människor med olika religiösa tillhörigheter samarbetar och att just olikheten är samarbetets utgångspunkt, samtidigt som man i relation till varandra och det omgivande samhället behöver hitta det som är gemensamt och lika. Att samarbeta interreligiöst är inte möjligt om de medverkande samfundet inte menar sig ha något gemensamt. Det finns här en balansgång mellan lika och olika som är viktig att ta i beaktande och som dessutom kommer att påverkas av de ovan nämnda skillnaderna i samfundens position i samhället. Behovet av ett relativistiskt förhållningssätt i relation till varandra och det omkringliggande samhället, det vill säga vi är lika, kommer att påverkas av denna maktobalans.

En annan aspekt som i min forskning har visat sig ha betydelse för interreligiösa samarbeten i Sverige hör samman med att de har möjliggjorts som en följd av en ökad religiös pluralitet, vilket i sin tur är ett resultat av migration och globalisering. Det gör att förutsättningarna för interreligiöst samarbete inte bara går att finna på den plats det utförs. De parter som tar del av arbetet har ofta religiösa kopplingar som sträcker sig utanför det lokala och det nationella. För att kunna förstå det som sker i interreligiöst samarbete kan man inte endast utgå från de lokala eller nationella förutsättningarna, utan det krävs många gånger även en global utblick.

FOTO: ALBIN HILLERY/IKON

Interreligiös minnesstund på Sergels torg, april 2017. Kikki Högdahl, diakon i Katarina församling i Stockholm (vänster), Mahmoud Khalfi från Svenska imamrådet (mitten) och imamen Khaled Eldib från Stockholms moské (höger).

ENKÄTEN – FRÅGORNA OCH SVAREN

Svenska kyrkan skickar en gång om året ut enkäter till församlingarna med frågor om olika områden kopplade till kyrkans verksamhet. Den sjätte oktober 2016 skickades enkäten ut till 688 kyrkoherdar, vilket är samtliga pastorat och församlingar med egen ekonomi. 396 av dem svarade på enkäten i sin helhet, vilket ger en svarsfrekvens på 58 procent. Bortfallsanalysen visar inget skevhet i svaren varken när det gäller stift eller storlek eller plats på församlingen.⁹ I enkäten ingick följande fyra frågor om församlingarnas interreligiösa samarbeten:

- Är församlingen engagerad i religionsdialog? (Q12)
- Anser du att religionsdialog är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan? (Q13)
- Är församlingen engagerad i interreligiös samverkan? (Q14)
- Anser du att interreligiös samverkan är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan? (Q15)

Till varje fråga fanns en möjlighet till fritextsvar. Mellan 56 (Q12) och 19 (Q14) fritextsvar har inkommit (jag återkommer till dem i analysen). Frågorna om interreligiösa samarbeten kom efter frågor om arbete med asylsökande och flyktingar samt hinder för diakonalt utvecklingsarbete. Enkäten bestod i sin helhet av 56 frågor. Antal svar från de olika stiftet ser ut enligt tabell 1 och fördelningen mellan vilken bebyggelsemiljö församlingarna finns är:

169 mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner,
148 större städer och kommuner nära större stad samt
79 storstäder och storstadsnära kommuner.

TABELL 1 ANTAL SVAR FRÅN DE OLIKA STIFTEN

Göteborg	56
Härnösand	23
Karlstad	26
Linköping	16
Luleå	27
Lund	71 ¹⁰
Skara	21
Stockholm	25
Strängnäs	25
Uppsala	41
Visby	5
Västerås	28
Växjö	32

⁹ Uppgifter har jag fått med e-post från Patrik Svensson på Svenska kyrkans analysenhet, kyrkokansliet i Uppsala.

¹⁰ Att Lunds stift har ett så stort antal svarande beror på att stiftet har fler ekonomiska enheter än övriga stift.

SVENSKA KYRKAN OCH RELIGIONSDIALOG

Den första frågan om religionsdialog och interreligiös samverkan i 2016 års Kyrkbuss gäller om församlingarna bedriver någon form av religionsdialog och i så fall i vilken form. Närmare 70 procent svarar nekande på frågan, vilket innebär att en stor majoritet av församlingarna inte är engagerade i religionsdialog.

TABELL 2 FÖRSAMLINGARNAS ENGAGEMANG I RELIGIONSDIALOG

	Procent	Antal
Nej, församlingen är inte engagerad i religionsdialog	70,6 %	278
Ja, genom organiserade samtal mellan religiösa företrädare/ledare	9,6 %	38
Ja, genom organiserade samtal mellan övriga engagerade/intresserade	8,6 %	34
Ja, genom organiserade samtal i ett interreligiöst råd initierat av kommunen	2 %	8
Ja, genom organiserade samtal i ett interreligiöst råd initierat av trossamfunden	2,5 %	10
Ja på annat sätt, nämligen:	14,5 %	57
Svarande		394
Inget svar		2

Bland stiftens är det främst i Lunds stift som församlingarna inte är engagerade, 86 procent av kyrkoherdarna där har uppgett detta; i Skara stift uppger 43 procent att de inte är engagerade.

TABELL 3 ICKE-ENGAGEMANG I RELIGIONSDIALOG INOM STIFTEN I PROCENT, N=394

Lund	86
Göteborg	78
Härnösand	78
Västerås	78
Växjö	75
Uppsala	72
Linköping	69
Luleå	63
Strängnäs	60
Stockholm	52
Karlstad	46
Skara	43

Bland de församlingar som inte är engagerade finns ingen skillnad om de finns i små städer och landsbygd, stora städer eller i storstäder och storstadsområde.

Av dem som uppger att de är engagerade svarar den största andelen ”på annat sätt”, 14,5 procent; därefter är det organiserade samtal som dominerar och endast ett litet fåtal är engagerade i interreligiösa råd. Av de 116 kyrkoherdar som uppger att de är engagerade i religionsdialog är 19 procent engagerade i två eller fler sådana. Av dessa är Torshälla församling (Strängnäs stift) engagerade i fyra och Malmö (Lunds stift) i fem.

Vid frågan fanns en möjlighet att själv uppge vilken form av religionsdialog församlingen är aktiv inom, utöver de fyra som fanns med som fasta alternativ. Detta var även, som nämnts tidigare, det fritextalternativ som flest svarade på, 56 kyrkoherdar gjorde det. Det största antalet fritextsvar handlar om samtal (15 st), främst spontanta

sådana, men även i mer organiserad form. En av de svarande skriver: *Samtal med människor av annan tro, men inte i organiserad form* och en annan lyfter fram följande: *Genom samtal med de vi möter i våra olika verksamheter*. Tio stycken fritextsvar hör samman med möten och kontakter, såsom: *I det enskilda mötet och frågor kring religionsdialog* och *Spontana möten med människor av annan tro*. Många nämner även att de på olika sätt har samarbeten med muslimer (nio svar), bland annat i form av: *God kontakt med den muslimska föreningens imam* och *Ungdomar med bl.a. muslimsk bakgrund finns med i grupper*.

Bland svaren finns även religionsdialog som sker i samband med flyktingarbete, till exempel i form av språkcaféer. Åtta kyrkoherdar nämner detta. Det behöver emellertid inte innebära att inte fler församlingar än dessa är engagerade i flyktingarbete, utan kan bero på att man inte kommit ihåg att nämna det och att man inte ser flyktingarbete som en form av religionsdialog. I den följande frågan om interreligiös samverkan finns detta med som ett svarsalternativ och 26 procent (103 st) instämmer då i detta, vilket tydligt visar på det senare. Dessutom är det troligtvis så att kyrkoherdarna inte heller fullt ut ser flyktingarbete som en del av interreligiös samverkan, vilket studien *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016* (<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1591132>) visar. I denna uppger 80 procent av församlingarna och pastoraten hösten 2016 att de är engagerade i flyktingarbete.

Andra fritextsvar handlar om att församlingen arbetar ekumeniskt (2 svar), att de besöker varandras ”heliga rum”, att de skapat en utställning tillsammans med andra samfund, att de deltagit i en kurs om religionsdialog, att de hjälper muslimer att bilda en förening och få tillgång till lokaler, att de samarbetar med en imam om begravningsfrågor, att de har ett nätverk och att det sker genom

kontakter. Abrahams barn och Tala väl om varandra-projekt nämns också.

Svaren visar även att flera församlingar håller på att inleda religionsdialog: *Vi arbetar med en kartläggning av de sammanhang där det är möjligt att arbeta med denna fråga*, *Vi håller på att starta ett råd tillsammans med kommunen* och andra om att de har enstaka träffar: *Enstaka träffar med religionsdialog*, *Vi bjöd in en imam för att samtala om likheter mellan våra religioner*, *Träffar med muslimer med samtal om tro*.

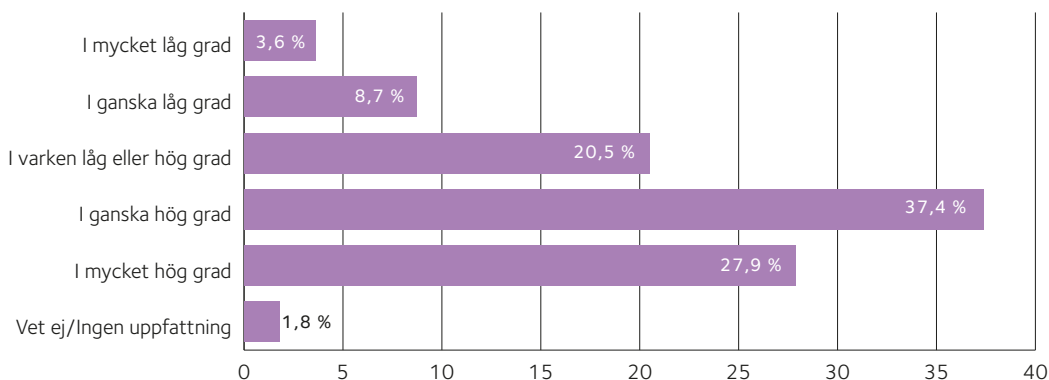
Flera av fritextsvaren hör nära samman med det som ingår i den senare frågan som handlar om interreligiös samverkan. En förklaring kan vara att församlingarnas tankar om vad som kan ingå i religionsdialog inte sammanfaller med vad de som konstruerat enkäten avsett.

RELIGIONSDIALOG SOM EN FRAMTIDSFRÅGA

Den andra frågan om religionsdialog var: Anser du att religionsdialog är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan? En majoritet av kyrkoherdarna instämmer i detta (65 procent) och endast var tionde menar att det inte är en viktig framtidsfråga. En av fem är emellertid osäkra på vilken vikt denna fråga kommer att ha.

TABELL 4 RELIGIONSDIALOG SOM EN VIKTIG FRAMTIDSFRÅGA I PROCENT, N=390

Anser du att religionsdialog är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan?

Bland stiften är det Stockholms stift som främst ser religionsdialog som en framtidsfråga, 88 procent av kyrkoherdarna i Stockholms stift svarar i ganska hög grad och i mycket hög grad. För de efterföljande stiften ligger svaren mellan 71 procent och 62 procent, och därefter Växjö stift med 43 procent.¹¹

TABELL 5 RELIGIONSDIALOG SOM EN VIKTIG FRAMTIDSFRÅGA INOM STIFTEN I PROCENT, N=390

Stockholm	88
Uppsala	71
Strängnäs	71
Skara	71
Lund	69
Karlstad	69
Linköping	69
Västerås	67
Härnösand	65
Göteborg	63
Luleå	62
Växjö	43

Tittar vi på svaren utifrån bebyggelsemiljö ser vi att religionsdialog ses som en framtidsfråga främst i storstäder och storstadsområden. 78 procent av kyrkoherdarna i storstäder och storstadsområden uppger att det är en viktig framtidsfråga (i ganska hög grad och i mycket hög grad), 68 procent i mellanstora städer och 59 procent i småstäder och landsbygd (se tabell 11).

Även vid denna fråga gavs en möjlighet till fritextsvar (*Motivera gärna ditt svar*) och 46 kyrkoherdar har gjort det. Tolv av dem motiverar svaret med att detta är en nödvändighet för att kunna skapa och upprätthålla ett gott och inkluderande samhälle där man lyssnar på och lär av varandra. En kyrkoherde skriver: *Så att vi kan bidra som religioner i arbetet med att bygga ett gott samhälle baserat på tillit*. En annan för fram följande: *För Svenska kyrkan i stort är det en ödesfråga. Vi är här för världens skull inte för vår; vi ska bygga ett gott samhälle*. En annan motivering som lyfts fram av flera kyrkoherdar handlar om att i ett allt mer religiöst pluralistiskt samhälle är detta arbete oundvikligt, och då både för att lära om andra och för att lära om sig själv. En av dem skriver så här: *Ger en förförståelse för andras kulturer, samtidigt som man får reflektera över sin egen*. En annan uttrycker sig enligt följande: *Det handlar både om att ge och få kunskap, erfarenheter för att än bättre kunna*

mötas, dela och stötta. Annat som anges är att det ligger i Svenska kyrkans uppdrag att som religiöst samfund föra dessa samtal eftersom det inte kan göras av samhällets icke-religiösa organisationer eller icke-religiösa personer. Vissa för fram religionsdialog som en nödvändighet för att bemöta ett allt mer sekulariserat samhälle. Bland äktenskap, asylärenden och att det efterfrågas av medlemmarna, är andra motiveringar till religionsdialog.

Några motiverar varför det inte är en framtidsfråga och då handlar det bland annat om att Svenska kyrkans uppdrag inte är dialog utan mission. Fem kyrkoherdar tar upp detta vilket kan exemplifieras med följande: *Viktigare är gammaldags vittnesbörd om Jesus och Kyrkans kallelse är i första hand att tala tydligt om Jesus Kristus*. En annan motivering till varför det inte är en framtidsfråga motiveras med att Svenska kyrkan först måste hitta sin egen identitet och uppdrag, att det är viktigare med allmän medmänsklighet och samtal om tro. Fyra kyrkoherdar uppger att det för dem inte är en framtidsfråga eftersom de verkar på platser där det saknas en motpart att föra dialogen med.

Sedan finns det några svar som mestadels handlar om vad religionsdialog kan och bör innebära, och inte egentligen motiverar varför det är eller inte är en framtidsfråga. Dessa svar menar jag lyfter fram en oro över den oklarhet som upplevs i begreppet religionsdialog. Följande kan få belysa detta:

Religionsdialog handlar inte bara om en dialog med de stora världsreligionerna. Även religionskritiken är viktig att ha en dialog med. Religionsdialog får inte ha sin utgångspunkt i att religion nödvändigtvis och alltid är något positivt. Frontlinjen går inte mellan de religiösa och de sekulariserade. Religionens roll i samhället, både dess positiva och negativa roll, är mycket viktig att samtala kring.

¹¹ Jag har i analysen av stiftens svar inte inkluderat Visby stift eftersom underlaget är för begränsat, endast fem församlingar från stiftet ingår i undersökningen.

SVENSKA KYRKAN OCH INTERRELIGIÖS SAMVERKAN

Efter de två frågorna om religionsdialog följde i enkäten två frågor om interreligiös samverkan, den mer praktiska formen av interreligiöst samarbete. Den första frågan var följande: är församlingen engagerad i interreligiös samverkan?

TABELL 6 FÖRSAMLINGARNAS ENGAGEMANG I INTERRELIGIÖS SAMVERKAN I PROCENT, N=390

	Procent	Antal
Nej, församlingen är inte engagerad i interreligiös samverkan	57,9 %	226
Ja, diakonalt/socialt	21 %	82
Ja, i flyktingarbete	26,4 %	103
Ja, i övrigt arbete	5,4 %	21
Ja, tillsammans med aktörer utöver trossamfundet	7,9 %	31
Ja, genom anställda	17,2 %	67
Ja, genom frivilliga	14,6 %	57
Ja, på annat sätt, nämligen:	4,9 %	19
Svarande		390
Inget svar		6

Även på denna fråga svarar en majoritet att de undersökta församlingarna inte medverkar vid interreligiös samverkan (57,9 procent), även om det är färre än de som inte är engagerade i religionsdialog (70,6 procent). När det gäller interreligiös samverkan sker den främst inom flyktingarbete, där en av fyra församlingar är engagerade. Av de 164 församlingar som anger att de har någon form av interreligiös samverkan är det 63 procent som gör det genom flyktingarbete och 50 procent gör det genom diakonalt/socialt arbete.¹²

¹² Andel som anges i tabellen är för alla församlingar och inkluderar även de som inte är engagerade i interreligiös samverkan.

Bland de församlingar som bedriver någon form av interreligiös samverkan gör 39 procent av dem det i mer än en form och det är mest förekommande i mindre och mellanstora städer. Den interreligiösa samverkan genomförs i nästan lika stor utsträckning av frivilliga som av anställda. I 24 församlingar görs det endast av anställda och i 14 församlingar endast av frivilliga (ingen av de senare finns i storstäder). Ett fåtal församlingar (7,9 procent) som bedriver interreligiös samverkan gör det med organisationer eller myndigheter som inte är religiösa samfund.

När det gäller skillnader mellan stift där interreligiös samverkan sker finns det vissa skillnader där Lunds stift har flest församlingar (68 procent) som inte är engagerade och Linköping minst antal.¹³

TABELL 7 ICKE-ENGAGEMANG I INTERRELIGIÖS SAMVERKAN INOM STIFTEN I PROCENT, N=390

	(icke-engagemang, %)	(religionsdialog) %	Skillnad i procentenheter
Lund	68	86	18
Västerås	64	78	14
Göteborg	63	78	15
Växjö	60	75	15
Uppsala	58	72	14
Strängnäs	56	60	4
Härnösand	56	78	22
Stockholm	54	52	-2
Luleå	50	63	13
Skara	43	43	0
Karlstad	42	46	4
Linköping	38	69	31

¹³ Även på denna fråga får man vara medveten om att det är få svar från varje stift som ges, vilket gör det vanskligt att dra några generella slutsatser när det gäller skillnader mellan stiftet.

Skillnaderna mellan stiftan följer i stort sett samma mönster som när det gäller att inte vara engagerad i religionsdialog, men där Härnösand och Linköping är de stift som tydligt skiljer ut sig. Inom dessa två stift är det en betydligt större andel församlingar som uppger att de inte är engagerade i religionsdialog än vad de inte är engagerade i interreligiös samverkan.¹⁴ I Skara stift är det ingen skillnad mellan att inte vara engagerad i religionsdialog och interreligiös samverkan, och i Stockholms stift är det fler som inte är engagerade i interreligiös samverkan än i religionsdialog.

När det gäller bebyggelsemiljö finns det, i likhet med frågan om engagemang i religionsdialog, inte några stora skillnader i engagemang. Detta saknas i lite större utsträckning i storstäder (67 procent har det inte), i större städer är det 57 procent som inte har det och mindre städer är det 54 procent som inte har det. Engagemang i flyktingarbete förekommer oftare i mindre orter och mellanstora städer, än i storstäder (se tabell 8).

TABELL 8 SKILLNADER I FLYKTINGARBETE I FÖRHÅLLANDE TILL BEBYGGELSEMILJÖ I PROCENT, N=390

Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	30
Större städer och kommuner nära större stad	30
Storstäder och storstadsnära kommuner	11

Som nämndes ovan är det endast ett fåtal (7,9 procent) som uppger att samverkan sker på annat sätt än de fem förslag som ges och 19 fritextsvar belyser hur. Bland svaren finns de som samverkar när det gäller begravnings-

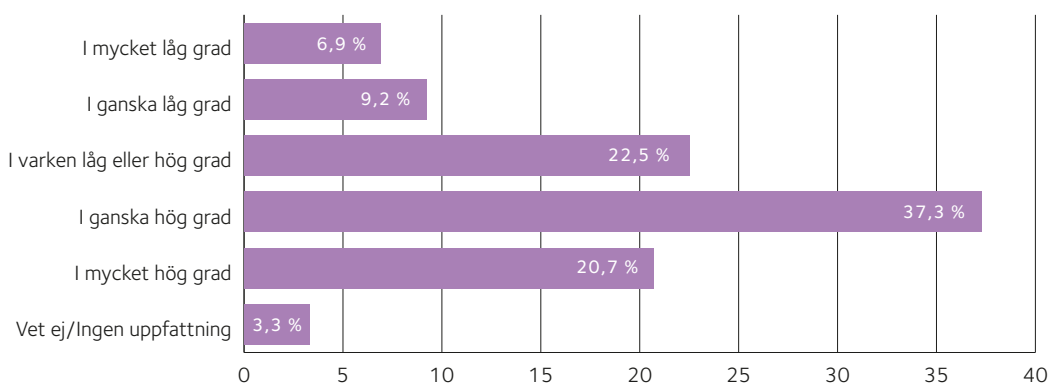
frågor (tre svar), inom sjukhuskyrkan (två svar) och försvaret. Två stycken anger att det sker genom samtalsgrupper och en tar upp universitetsprästerna. Även här finns några svar som lyfter fram att samverkan sker, men utan organiserad form och att tolkningen av vad interreligiös samverkan kan vara är vid. Så här svarar två kyrkoherdar: *En gudstjänstvärd är muslim, i årets konfirmandgrupp finns två muslimer* och *Vi talar och samverkar med alla av en god vilja*.

INTERRELIGIÖS SAMVERKAN SOM EN FRAMTIDSFRÅGA

Den andra frågan om interreligiös samverkan är: anser du att interreligiös samverkan är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan? En knapp majoritet av kyrkoherdarna uppger att det är så (58 procent), vilket är något lägre än den andel som anser att religionsdialog är en viktig framtidsfråga (65 procent). Även för denna framtidsfråga visar svaren på en osäkerhet, en av fem uppger i varken låg eller hög grad, vilket är samma som för frågan om religionsdialog som en framtidsfråga.

TABELL 9 INTERRELIGIÖS SAMVERKAN SOM EN VIKTIG FRAMTIDSFRÅGA I PROCENT, N=391

Anser du att interreligiös samverkan är en viktig framtidsfråga inom Svenska kyrkan?

¹⁴ Det rör sig dock om en skillnad på fem församlingar för båda dessa stift, vilket ger en stor skillnad i andel eftersom endast 23 (Härnösand) respektive 16 (Linköping) kyrkoherdar i stiftan har besvarat enkäten.

Det stift som mest skiljer ut sig från de andra på denna fråga är Växjö stift, där endast 39 procent anger att detta är en viktig (i ganska hög grad och i mycket hög grad) framtidsfråga. För de andra stifteten ligger svaren på om detta är viktigt mellan 50 procent (Göteborgs stift) och 72 procent (Stockholms stift).

TABELL 10 INTERRELIGIÖS SAMVERKAN EN VIKTIG FRAMTIDSFRÅGA I PROCENT, N=391

	Interreligiös samverkan	Religionsdialog	Skillnad i procentenheter
Stockholm	72	88	16
Strängnäs	71	71	0
Uppsala	66	71	5
Lund	61	69	8
Karlstad	58	69	11
Härnösand	56	65	7
Skara	57	71	14
Västerås	57	67	10
Linköping	56	69	13
Luleå	56	62	6
Göteborg	50	63	13
Växjö	39	43	4

Samtliga stift, förutom Strängnäs stift, uppger att religionsdialog är en viktigare framtidsfråga än interreligiös samverkan, vilket kan tyda på att det är mer organiserade former av interreligiösa samarbeten som efterfrågas.

Tittar vi på svaren utifrån bebyggelsemiljö visar det sig att interreligiös samverkan, liksom religionsdialog, ses som en framtidsfråga i lite större utsträckning i storstädernas församlingar; 64 procent av kyrkoherdarna i storstäder och storstadsområden uppger att det är en viktig framtidsfråga (i ganska hög grad och i mycket hög grad), 60 procent i mellanstora städer, emedan 54 procent i småstäder och landsbygd gör det.

TABELL 11 RELIGIONSIALOG OCH INTERRELIGIÖS SAMVERKAN VIKTIGA FRAMTIDSFRÅGOR I FÖRHÅLLANDE TILL BEBYGGELSEMILJÖ I PROCENT, N=391

	Interreligiös samverkan viktig (%)	Religionsdialog viktig (%)
I storstäder och storstadsområden	64	78
I mellanstora städer	60	68
I småstäder och landsbygd	54	59

Även vid frågan om religiös samverkan är en viktig framtidsfråga fanns en möjlighet att motivera svaret, vilket 30

kyrkoherdar har valt att göra. Ett flertal motiveringar till att interreligiös samverkan är viktigt hör samman med att det behövs för att skapa ett framtida gemensamt, inkluderande samhälle där man lär både om andra och om sig själv, vilket är samma motivering som vid frågan om religionsdialog som en viktig framtidsfråga. I några svar lyfts dock fram att detta inte bör inkludera ett religiöst samarbete, utan att Svenska kyrkan bör värna om det unika i kyrkan och inte till exempel fira gudstjänster med andra religiösa samfund. Så här skriver en kyrkoherde: *Jag anser att vår uppgift är att vittna om Jesus Kristus för varje medmänniska vi möter i respekt för den andres övertygelse.* Ett par svar tar upp att religioner kan förena och därmed vara goda exempel på att samverkan är möjlig. En person tar dock upp att ansvaret för att människor samverkar bör ligga på kommunerna och inte på kyrkan.

Ett svar tar upp att det är av vikt att interreligiös samverkan inte får till följd att den sekulariserade delen av samhället utesluts. Så här skriver hen:

Risken är att Svenska kyrkan hamnar på de religiösa sida kontra de sekulariserade. Detta skulle inte vara positivt. Religion är inte per definition något positivt och i många frågor har vi större värdegemenskap med det sekulariserade samhället än med många former av religion. Detta perspektiv får inte tappas bort.

En annan lyfter emellertid fram det motsatta, det vill säga att de religiösa samfunden behöver samarbeta för att hålla samman mot det sekulariserade samhället.

Även på denna fråga är det några som uppger att det för dem inte är en framtidsfråga eftersom de saknar en motpart att bedriva interreligiös samverkan med, och ytterligare två menar att detta inte är något som bör prioriteras av Svenska kyrkan. De skriver *Det är fel väg att gå och Varför skulle den vara det?*

Fyra stycken hänvisar tillbaka till fritextsvaret på frågan om religionsdialog är en viktig framtidsfråga, vilket visar att församlingarna inte ser några större skillnader mellan religionsdialog och interreligiös samverkan.

SAMMANFATTANDE ANALYS

Svaren från enkäten visar att en majoritet av församlingarna varken är engagerade i religionsdialog (71 procent) eller interreligiös samverkan (58 procent), men att flertalet ser detta som en viktig framtidsfråga både när det gäller religionsdialog (65 procent) och interreligiös samverkan (58 procent). Detta skulle kunna tyda på att församlingarna i framtiden vill arbeta med frågorna i större utsträckning än vad de gör idag, men enligt vad som framkommer i fritextsvaren finns hos vissa också en tveksamhet till detta. Fritextsvaren visar att det är en viktig framtidsfråga av flera skäl, men att Svenska kyrkan även behöver arbeta med mission, med vem hon är och ska vara, att det hos församlingarna inte finns något samfund att arbeta tillsammans med och att man med detta riskerar att utesluta samarbeten med icke-religiösa personer och grupper. Svaren visar även, kanske inte oväntat, att det är färre församlingar (Stockholms stift undantaget) som är engagerade i samtalsformen av det interreligiösa arbetet, det vill säga i religionsdialog.

Svaren från enkäten visar att religionsdialog i större utsträckning sker genom organiserade samtal än i organiserade råd, vilket en förvånansvärt liten andel anger; endast tio församlingar. När det gäller interreligiös samverkan sker denna i störst utsträckning endast tillsammans med trossamfund, bara åtta procent uppger att annan aktör än trossamfund ingår. Det tyder på att interreligiöst samarbete riskerar att utesluta icke-religiös part, vilket togs upp som en risk med religionsdialog och interreligiös samverkan i fritextsvaren.

Arbetet sker främst genom flyktingarbete (26 procent). Det skulle kunna tyda på att mycket av det interreligiösa samarbete som sker inom Svenska kyrkan är nytt och har initierats av det stora antal flyktingar som kom under

2015 och av det ekonomiska stöd som omfördelades inom kyrkan och tillkom kyrkan från staten för detta arbete. Hösten 2016 uppgav 80 procent av församlingarna att de arbetade med flyktingar (rapporten *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och flyktingar i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016, 2017*), vilket tyder på att flyktingarbete av många inte ses som en form av religionsdialog eller interreligiös samverkan.

Arbetet med interreligiös samverkan sker i nästan lika stor utsträckning av frivilliga (15 procent) som av anställda (17 procent), där frivilliga främst arbetar med dessa frågor i mindre städer och på landsbygden. Att vara engagerad i fler former av arbete förekommer också och är betydligt mer vanligt när det gäller det mer praktiska arbetet (39 procent), än i samtalsformen (19 procent). Denna skillnad kan dock delvis ha att göra med att frågorna inte var formulerade på samma sätt.

När det gäller skillnader mellan stiftet är det svårt att dra allt för stora slutsatser eftersom det blir ett fåtal svar från varje stift med endast 396 besvarade enkäter och 13 stift. På frågan om att inte arbeta med religionsdialog och interreligiös samverkan visar svaren att Lunds stift är minst engagerat av alla stift, men skiljer sig inte nämnvärt från de närmast efterföljande stiftet. Skillnaden blir dock stor om man jämför med de stift som är mest engagerade, det vill säga Karlstads stift och Skara stift där 54 procent respektive 58 procent av församlingarna är engagerade i form av religionsdialog och Linköpings stift där 62 procent är engagerade i interreligiös samverkan. Linköping är för övrigt det stift där skillnaden mellan att vara engagerad i de två olika arbetsformerna är som störst (31 procentenheter). I frågan om huruvida interreligiöst samarbete är en framtidsfråga är det främst Växjö stift som

FOTO: KRISTINA STRAND LARSSON/ICON

I Västra Skrävlinge kyrka i Malmö finns en bibelstudiegrupp för dem som är nyfikna på kristen tro. Många av deltagarna är ensamkommande flyktingar.

avviker från de övriga stiftet genom att endast 43 procent av församlingarnas kyrkoherdar ser det som en framtidsfråga för religionsdialog och 39 procent för interreligiös samverkan. Det är främst Stockholms stift som ser det som en framtidsfråga, och skiljer från de efterföljande stiftet främst vad gäller religionsdialog (88 procent menar att det är en framtidsfråga).

Bebyggelsemiljön spelar mindre roll när det gäller att inte vara engagerad i interreligiöst samarbete. Endast större städer är i lite högre grad inte engagerade i interreligiös samverkan. Däremot visar svaren på frågan om huruvida detta är en framtidsfråga ett samband med bebyggelsemiljön; ju större städer, desto mer ses det som en framtidsfråga, även om skillnaderna inte är stora för interreligiös samverkan. Bebyggelsemiljön spelar också

roll i arbetet med flyktingar inom den interreligiösa samverkan. Detta är mer vanligt i små och mellanstora städer än i storstäder, vilket kan höra samman med att möjligheterna för andra än de religiösa samfundet att organisera flyktingarbete är mindre i små och mellanstora städer. Fritextsvaren visar att detta arbete bland annat sker genom språkcaféer.

Från fritextsvaren framkommer att det som motiverar religionsdialog och interreligiös samverkan är att vara inkluderande och lära om andra och därigenom om sig själv. Fritextsvaren visar även att det för många församlingar finns en otydlighet i vad som avses med religionsdialog och interreligiös samverkan, att alla inte menar sig ha någon att arbeta tillsammans med och att de samarbeten som det ges exempel på främst är samarbete med muslimer.

LITTERATURLISTA

- Ahlbäck, Payandé 1997. Islamprojekt inom Svenska kyrkan – överraskningar i enkät, i *Muslimska grannar. Svenska kyrkan möter islam*, Wilhelmsson, Håkan E (red.), Svenska kyrkans församlingsnämnd, s. 13–16.
- Ahlstrand, Kajsa 2008. Religionsdialog, i *Religion i Sverige*, Svanberg, Ingvar & Westerlund, David, (red.), Stockholm: Dialogos Förlag, s. 65–67.
- Ahlstrand, Kajsa 2005. *Vägar: en öppen religionsdialog*. Stockholm: Verbum.
- Ahlstrand, Kajsa 2000. Mission – ett spel med många röster, i *Tro & Tanke* 2000:1.
- Alwall, Jonas 1999. Förutsättningar för religionsdialog i dagens svenska samhälle, i *Svensk Teologisk Kvartalskrift*, Årg. 75 (1999), s. 16–18.
- Andersson, Daniel 2009. Judar och judendom i det mångreligiösa Sverige, i *Det mångreligiösa Sverige*, Andersson, Daniel & Sander, Åke (red.), s. 333–399.
- Aneer, Gudmar 1999. Dialoger mellan muslimer och kristna, i *Blågul islam? Muslimer i Sverige*, Svanberg, Ingvar & Westerlund, David, (red.), Nora: Nya Doxa, s. 249–262.
- Helgesson Kjellin, Kristina 2016. *En bra plats att vara på. En antropologisk studie av mångfaldsarbete och identitetskapande inom Svenska kyrkan*, Skellefteå: Artos Academic.
- Hellqvist, Kristina & Sandberg, Andreas 2017. *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016*, Svenska kyrkan, (<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1591132>).
- Jersblad, Maria 2011. *Mellan konflikt och aktivt deltagande i civilsamhället. Islamiska Församlingen i Landskrona*, opublicerad kandidatuppsats, Lunds universitet.
- Kyrkans Tidning*, 2010–12–16.
- Lööv Roos, Peter 2016. *Svenska kyrkans interreligiösa sammanhang. Översikt och exempel*. Rapport, Svenska kyrkan. www.svenskakyrkan.se/svenska-kyrkans-inter-religiösa-sammanhang
- Möten med islam* 2008. Svenska kyrkan.
- Nielsen, Jørgen S. & Otterbeck, Jonas 2016. *Muslims in Western Europe*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Nordin, Magdalena 2017 (kommande). ”Secularization, Religious Plurality, and Position: Local Inter-Religious Cooperation in Contemporary Sweden”, *Social Compass*.
- Nordin, Magdalena 2016. ”Vad vi vet och inte vet om kristna migranter i Sverige”, *Kristne migranter i Norden*, Aschim, Anders; Hovdelien, Olav & Kringlebotn Sødal, Helje (red.), Portal forlag, s. 21–38.
- Nordin, Magdalena 2014. Interreligiösa grupper samarbete med kommuner i Sverige, *Politik*, Vol. 17 (2014), s. 37–44.
- Nyhetsbrev Centrum för religionsdialog i Stockholms stift 2010, nr 3.
- Palmblad, Marika 2005. *Det nya landet – kristen och muslimsk dialog som utmaning och möjlighet*, Lund: Arcus förlag.

Roald, Anne-Sofie 2002. Religionsdialogiska perspektiv. En fallstudie av en dialoggrupp i södra Sverige, i *Polemik eller dialog? Nutida religionsteologiska perspektiv bland kristna och muslimer*, Stenmark, Mikael & Westerlund, David (red.). Nora: Nya Doxa, s. 83–97.

Runesson, Anders 2007. Praktisk sanning och svensk-kyrklig religionsteologi, i *Religionsteologi och religionsmöten*, Lande, AAsulv & Sundberg, Carl (red.), Uppsala: Svenska institutet för missionsforskning, *Missio*, 23, s. 95–107.

Stenmark, Mikael 2002. Att välja religiös tro i ett pluralistiskt samhälle. En filosofisk reflexion, i *Polemik eller dialog? Nutida religionsteologiska perspektiv bland kristna och muslimer*, Stenmark, Mikael & Westerlund, David (red.). Nora: Nya Doxa, s. 178–199.

Stoor, Tomas 2002. *Mellan mission och dialog: kristna trossamfund och mötet med det mångreligiösa Sverige*. Skellefteå: Norma.

Trossamfund i Sverige, 2013. SST årsbok.

Trossamfunden och flyktingarna, 2017.

www.abrahamsbarn.se/, hämtat den 26 april 2017.

www.interreligiosaradet.se/medlemmar/, hämtad den 24 april 2017.

Åmell, Katrin 1999. Det tysta samtalet. Benediktinska initiativ till religionsdialog, *Tro & Tanke*, 1999:1, s. 65–77.

PRODUKTIONSFAKTA

TEXT: Magdalena Nordin, Centrum för teologi
och religionsvetenskap, Lunds universitet

BILD: Svenska kyrkans bildbank Ikon

PRODUKTION: Ineko AB

ARTIKELNUMMER: SKI7136